

vandringar med Christensens bok som guide till allt från fattiggårdar till mecenatspalats. Den förmedlar också budskapet att Göteborgsandan som en idyllbeteckning på samförstånd mellan ekonomins och politikens styresmän är falsk och egentligen tillhör efterkrigstidens försök till ideologisk kraftsamling – en pendang kanske till det Saltsjöbadssverige där finansministern hette Gunnar Sträng och ekonomins starka män var bröderna Wallenberg, med en nära kommunikation parterna emellan. Ser man tillbaka i tiden får man genom Christensens skildring inte alls idyllbilden; i Göteborg slogs man om uppmärksamheten som donatorer över många generationer. Pengarna från skogen, järnet, kullagren och varven gav staden både konst och musik – men ett socialt polariserat samhälle förblev det. Låt oss med Christensen också anknyta till nutiden (och förekommande affärer inom fastighetssfären) med följande formulering (s. 13):

Men i ljuset av nutida korruptionsskandaler har begreppet Göteborgsanda förlorat sin forna nimbus och fått en negativ klang. Stadens nya öknamn, Muteborg, vittnar om denna omsvängning.

Karlstads universitet

PETER OLAUSSON

Piotr Wawrzeniuk, *Med polska ögon: Försvarsförmåga och hotbilder kring Östersjön i polsk militärapportering 1919–1939* (Lund: Nordic Academic Press 2020). 264 s.

Med polska ögon är resultatet av ett forskningsprojekt finansierat av Östersjöstiftelsen som inleddes 2009, när Piotr Wawrzeniuk var lektor vid Södertörns högskola men som efter en del avbrott slutförts på Militärhistoriska sektionen på Försvarshögskolan 2020. Kapitel ett ger en bakgrund till den nya geopolitiska situation som uppstod runt Östersjön efter imperiesammanbrotten i första världskrigets slutskede, medan kapitel två är en gedigen diskussion om Polens säkerhet och militära utveckling under mellankrigstiden. Det tredje kapitlet är en studie av säkerhetsläget i Sverige och dess två nya grannstater Finland och Estland, sett från polsk horisont. Kapitel fyra är en förtjänstfull återblick på historiebruk, där Polens historia framställdes som en lång befrielsekamp mot tyskar och ryssar. Inte minst intressant här är bilden av Estland och Finlands historia, som dessa framställdes i det återetablerade Polen. Bland de nya småstaterna var det framför allt med dessa den nya polska staten sökte kultivera nära relationer. Det var hit Polen skickade militärattachéer och det var här störst samsyn fanns, då staterna

hade liknande geopolitiska villkor och en gemensam historia inom ryska imperiet. Relationen till Litauen var bottenfrusen. Den polska minoritetens ställning i Lettland ledde till friktioner i relationen till Riga, och till detta kom att Lettland tenderade att ta Litauens parti i Wilnokonflikten. Sverige, som också är en del av studien, delade inte denna erfarenhet. Polska observatörer såg landet, skyddat av sin geografi, som naivt, oförberett och alltför bekvämt med ett "grälände parlament" som misskötte landets försvar, åtminstone fram till andra halvan av 1930-talet. De polska rapportörerna var oförstående inför denna situation som helt skiljde sig från Polens, där sejmen med statsvälvningen 1926 förlorat allt inflytande över försvarspolitiken och militären själv beslutade om sina angelägenheter. Polen hade mellan 1921 och 1936 ingen militärattaché på plats i Stockholm; Piłsudskis auktoritära *sanacja*-regim föredrog starka män som Mannerheim, Laidoner och Päts med liknande erfarenheter av, och med få illusioner om den gemensamma östliga grannen. De polska observatörerna menade att svenskarna rasmässigt och kulturellt stod tyskarna nära (s. 162) och upplevde dem som "högfärdiga, protokollbundna, svåra att bli vän med, ovilliga och misstänksamma inför varje utlännning, med bred snarare än djup kultur" (s. 166) men också obenägna till radikalism i allmänhet. (s. 163) Deras officerare var "förfärligt taktfulla, pedantiska, samvetsgranna och systematiska" (s.168) medan de värnpliktiga "behandlades alltför milt och levde ett hemmalikt liv i toppmoderna kaserner" (s. 176). Polen, menade en observatör, "hade inte råd att begå samma misstag som Sverige på grund av sitt utsatta geopolitiska läge och för att 'det mänskliga materialets intellektuella och fysiska värde' var mycket lägre" (s. 177). Även estniska rekryter stod sig väl i jämförelse med Polen: "den estniska infanteristen var vanligtvis intelligentare och i bättre fysiskt skick än den polska. Analfabeter fanns knappt." (s. 179) Den finske soldaten var dock överlägsen dem alla. Erfarenheter som skilde dessa stater från Polen, såsom Storfurstendömet Finlands relativt goda relationer till den kejserliga makten i St Petersburg fram till 1890-talet tonades ner, samtidigt som de jämförde finlandssvenskar med den tyskbaltiska adeln i Baltikum, eller "som om stora grupper ryssar hade stannat i Polen och efter 1918 utövat omfattande ekonomiskt och politiskt inflytande" (s. 159–160).

Bokens första tre kapitel ger en översikt av Polens geopolitiska villkor och dess syn på främst tre av sina grannstater. Kapitel fyra och fem är betydligt längre, deras fokus snävare. De känns något mindre läsvänliga än de föregående bredare, analytiska kapitlen, samtidigt som de utgör studiens kanske viktigaste bidrag, baserade på originalforskning i underutnyttjade material från Archiwum Akt Nowych och Centralne Archiwum Wojskowe, huvudsakligen militära rapporter från övningar och manövrer i Sverige, Finland, och Estland. Militärövningar och manövrer återges ner på mikrogeografisk

nivå med detaljer om det finska infanteriets problem med sina Renault FT 17-stridsvagnar i stäng vinterkyla. De geografiska referenserna är inte alltid helt självklara, ens för en specialintresserad läsare. Medan de flesta nordiska läsare nog kan placera Ladogas nordväststränder och Kärkola-Nummi, är Kasvandu-Kuimetsa-Aidu-Körvenurga i Estland inte lika självklara referenser. Kartor över dessa lite mer obekanta territorier hade varit läsaren behjälpliga.

Studien ger en god översikt av Polens relationer till sina grannländer. Den polsk-, engelsk- och svenskspråkiga litteraturen är väl vald, kompletterad med ett par titlar på finska, estniska, ryska och ukrainska. Mer anmärkningsvärd är kanske den totala avsaknaden av tyskspråkig litteratur. En diskussion om konflikten med Litauen över Wilnoområdet hade med fördel kunnat inkluderas, då denna omintetgjorde försöken att få till stånd ett mer koherent försvarssamarbete mellan de nya grannstaterna. En hel del har hänt inom historiografin; inte minst hade Klaus Richters, Dangiras Mačiulis och Darius Staliūnas nya arbeten kunnat tillföra en del nya perspektiv. En diskussion om hur svenska diplomater i sin tur såg Polen, dess nationella minoriteter och relationer med sina grannstater, hade kunnat ge studien ytterligare djup. Registret har en del brister då en del av namnen som förekommer i texten, inklusive betydande figurer som Estlands president Konstantin Päts saknas i registerdelen. Detta är emellertid mindre skavanker i vad som är ett intelligent, välinformerat och sofistikerat bidrag, inte bara till Polens mellankrigshistoria, utan till Östersjöområdets moderna politiska, diplomatiska och militära historia som sådan. Språkbruket är föredömligt, inte minst med tanke på att svenska inte är författarens modersmål. Wawrzeniuks studie är ett välkommet bidrag till litteraturen, som i översättning skulle röna ett betydande intresse även bortom det svenska och nordiska språkområdet.

Lunds universitet

PER ANDERS RUDLING

Charlotta Seiler Brylla, *Den beväpnade freden: Språk och politik i det delade Tyskland* (Stockholm: Santérus Förlag 2020). 260 s.

1955 höll den brittiske språkfilosofen J. L. Austin sin berömda föreläsning "How to do things with words" vid Harvard University. Samma år gick Västtyskland inom ramen för Parisfördragen med i NATO. Som omedelbart svar grundades Warszawapakten med Östtyskland som medlemsstat. I Östberlin presenterade den sovjetiske presidenten Chruschov sin tvåstatsteori och